

mesi Emevî hânedanı içinde yeni arayışlara sebep oldu. Mehdî-Billâh, bu arayışların ev hapsinde tuttuğu eski halife II. Hişâm'ın adı etrafında kendisine yönelik bir muhalefet hareketine dönüşmesini önlemek için onun öldüğünü ilân etti; ancak buna kimse inanmadı. Bu sırada III. Abdurrahman'ın torunlarından Hişâm b. Süleyman, hilâfete daha lâyık olduğu idiasıyla Berberîler ile Sakâlibe'nin desteğinde ayaklandıysa da başarı kazanamadı ve ailesinden birçok kişiyle birlikte idam edildi. Berberîler bunun üzerine onun yeğeni Süleyman b. Hakem'e bağlılıklarını bildirdiler. Süleyman, sınırdaki bazı kalelerin teslimi karşılığında Kastilya Kralı Sancho Garcia'nın da desteğini sağlayarak Tuleytula'dan Kurtuba üzerine yürüdü (Zilhicce 399 / Ağustos 1009). Mehdî-Billâh'ın çoğunluğunu savaş tecrübesi olmayan halktan insanların teşkil ettiği ordusu Süleyman'ın düzenli ordusu karşısında fazla bir varlık göstermeden dağıldı. Kaynaklarda, savaş sırasında aralarında âlimlerin de bulunduğu 10.000 Kurtubalı'nın hayatını kaybettiği, bunlardan 3000'inin Süleyman'ın ordusundaki hristiyan askerler tarafından kılıçtan geçirildiği belirtilmektedir. Mehdî-Billâh, bu hezimet karşısında iktidarı kaybetmemek için daha önce öldüğünü açıkladığı II. Hişâm'ı saraya getirterek tekrar hilâfet makamına oturttu ve halka da bundan sonra kendisinin yalnızca onun yardımcılığını yapacağını bildirdi. Fakat bunun bir faydası olmadı ve Medînetüzzehrâ'ya giren Süleyman, Müstaîn-Billâh unvanıyla halife ilân edildi (17 Rebîülevvel 400 / 8 Kasım 1009). Böylece Mehdî-Billâh'ın dokuz ay süren birinci halifelik dönemi sona erdi.

Süleyman'ın Kurtuba'yı ele geçirmesi üzerine Mehdî-Billâh, hâlâ kendisine bağlı olan kuzeydeki sınır şehirlerinden Tuleytula'ya kaçmak zorunda kaldı. Onun adına Tuleytula ve civarını yöneten Sakâlibe'den Vâzih'in kumandası altında düzenli askerlerden oluşan bir ordu bulunmaktaydı. Mehdî-Billâh, halifeliği tekrar ele geçirebilmek için Barselona (Berşelûne) kontundan aldığı yardımla Kurtuba'nın kuzeyinde Akabetülbakar denilen yerde Süleyman'ı ağır bir yenilgiye uğrattı (Şevval 400 / Haziran 1010); ardından Medînetüzzehrâ'ya girerek ikinci defa hilâfet makamına oturdu. Mehdî-Billâh elde ettiği bu galibiyet sonrasında, kendisine karşı en şiddetli mücadeleyi veren ve o sırada Cezîretülhadrâ yolu üzerindeki Vâdîyarû'da (Guadiaro) mevzilen-

miş bulunan Berberîler'den tamamen kurtulmak için 30.000'i müslüman, 9000'i hristiyan askerden oluşan büyük bir orduyla üzerlerine yürüdü; ancak ağır bir yenilgiye uğradı (Zilkade 400 / Haziran-Temmuz 1010) ve Kurtuba'ya çekilerek Berberîler'in yapacağı bir saldırıya karşı şehri tahkim etti. Fakat bu sırada kendisine bağlı Vâzih, Hayrân ve Anber gibi kumandanlarla arası açıldı; 8 Zilhicce (23 Temmuz) günü onlar tarafından tahttan indirilerek öldürüldü; yerine de tekrar II. Hişâm halife ilân edildi.

Mehdî-Billâh bir devlet adamında bulunması gereken niteliklerden uzak, tecrübesiz, kavgacı ve saldırgan bir insandı. Âmirî ailesine karşı verdiği mücadele ile iktidarın kısa vadede yeniden Emevîler'e geçmesini sağlamış, fakat uzun vadede onların iktidardan tamamen mahrum kalmasıyla neticelenecek olan bir süreci başlatmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hazm, *Cemhere*, s. 101-102; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. M. Tâvî et-Tancî), Kahire 1386/1966, s. 18-19; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VIII, 679-682; Abdülvâhid el-Merrâkûşî, *el-Mucib fî telhîşi aḥbârî'l-Mağrib* (nşr. M. Saîd el-Uryan - M. el-Arabî), Dârülbeyzâ 1978, s. 64-66; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulletü's-siyerâ* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1963, II, 5-7; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, III, 50 vd.; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb* (nşr. M. Ebû Dayf Ahmed), Fas, ts., s. 128-136; İbnü'l-Hatib, *A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. E. Lévi-Provençal), Beyrut 1956, s. 111-116; M. Abdullâh İnân, *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelûs*, Kahire 1969, II, 622-649; R. Dozy, *Historia de los musulmanes de España*, Madrid 1986, III, 216 vd.; C. S. Albornoz, *España Musulmana*, Madrid 1986, I, 515-534; E. Lévi-Provençal, *España Musulmana*, Madrid 1987, IV, 457-470; a.mlf., "Mehdî", *İA*, VII, 482-483; a.mlf., "al-Mahdî", *EP* (İng.), V, 1239-1240.

MEHMET ÖZDEMİR

MEHDÎLER

(المهديات)

Sudan'da Muhammed Ahmed el-Mehdî'nin başlattığı, İslâmî ıslahı amaçlayan dinî-siyasî hareket.

Başlangıcından itibaren devrimci bir siyasî tavrı takınan bu hareket aslında Sudan'daki Mısır-Türk iktidarı aleyhine gerçekleştirilen bir ayaklanma idi (1881-1898). Bazı araştırmacılar, bunun Mısır veya Mısır'daki iktidar aleyhine değil Vâdinnîl denilen Mısır ve Sudan'a müdahale eden yabancı güçlere karşı bir hareket olduğunu ileri sürmekte, Mısır ve Sudan'daki vatan sever insanların birbirleriyle dostluklarını

ve Muhammed Abduh ile hocası Cemâleddîn-i Efgânî'nin bu hareketi desteklemesini buna delil göstermektedirler. Hareketin, Mısır ve Sudan'ı İngiliz hâkimiyetinden kurtaracak tek yol olduğuna inanan Muhammed Abduh ile Cemâleddîn-i Efgânî, *el-Urvetü'l-vuşkâ*'da (*DİA*, X, 458 vd.) İngilizler'in Mısır'ı ele geçirdikten sonra Sudan'ı da işgal edecekleri endişesini taşıdıklarını açıklıyorlardı.

Kavalalı Mehmed Ali Paşa, 1821 yılında Sudan'daki birçok kabile ve cemaatin özgürlüğüne son vererek Mısır'ın güneyinde modern bir siyasî otorite kurmuştu. Sudan'ın muhafazakâr toplumu, bu yeni otoriteye ve Mehmed Ali Paşa'nın giriştiği büyük değişim sürecine karşı bir ayaklanma hareketi başlattı. Çünkü Sudan'a gönderilen Mısırlı memurlar beceriksiz ve güvenilmez insanlardı. Ayrıca Sudan'da asırlardan beri devam eden tarikatlara bağlı idare sistemini ve fakihlerin yürüttüğü dinî tedrisatı bir çırpıda değiştirerek yerine yeni bir sistem oturtmak kolay değildi. Bu sebeple dinî liderler büyük bir rekabet içine girdiler; Muhammed Mehdi de yeni sistemden yararlanarak çocuklarını Ezher'de okutan ve birtakım resmî görevler alan devletin desteklediği bazı eski fakih ailelerine mensup âlimleri "kötü âlimler" diye nitelendirdi.

Hidiv İsmâil'in, Mehmed Ali Paşa'nın son döneminde görülen ve ondan sonraki iktidar tarafından sürdürülen hoşgörünün aksine kendi katı otoritesini ortaya koyan müstebit tutumu Sudan vatandaşlarıyla Mısır hükûmeti arasındaki gerginliği tırmadı. Hidivin devlet işlerini yürütmek ve planlarını uygulamak için Batılı hristiyanları yüksek mevkilerde görevlendirmesi Sudanlılar'da hayal kırıklığına yol açtı. Üst düzeydeki memurlardan biri de hidivin planladığı modern idare sistemini gerçekleştirmekten ve köle ticaretini durdurmaktan sorumlu İngiliz subayı Charles George Gordon'du (Gordon Paşa). 1877-1879 yılları arasında Sudan genel valiliği yapan Gordon Paşa kayda değer bir başarı elde edemedi ve 1879'da Osmanlı hükûmeti tarafından Hidiv İsmâil azledilirken onun da işine son verildi. Bunun üzerine yeni tayin edilen görevlilerin zaafından faydalanan isyancılar Sudan'ın tamamına yayıldı, bu uygun ortam Muhammed Mehdi'nin bir siyasî güç olarak ortaya çıkması sonucunu doğurdu.

Mehdi'nin Hartum ve Fâşûdâ bölgesinde müridleri çoğalmaya başladığı sırada

hocası Şeyh Muhammed eş-Şerîf'in oğlunu gösterişli bir düğünle sünnet ettirmesi, Mehdî'nin onu eleştirerek kendisinden ayrılmasına ve müridleriyle beraber Mavi Nil kıyısındaki Müsellemiyeye şehrinde yaşayan Şeyh el-Karâşî'ye intisap etmesine yol açtı. Orada geniş halk kitlelerine İslâm dinine sarılıp bu fânî dünyada sade bir hayat sürmelerini tavsiye etmeye başladı. Mehdî, mezheplere ve tarikatlara ayrılmanın müslümanlara hiçbir şey kazandırmadığını, aksine İslâm'ın bölünmesine ve zayıflamasına sebep olduğunu vurguluyor, Kur'an ve Sünnet'in esas alınması gerektiğini söylüyordu. Halkın dinî duygularını istismar eden fakihlere düşman kesilen Muhammed Mehdî meydanlarda onların kitaplarını yakmaktan çekinmiyordu. Onun kararlı ve ödün vermeyen bu tutumundan etkilenen Sudanlılar kısa sürede düşüncelerini ve İslâm dinine yeniden dönüş hareketini benimsediler. Mehdî de kendini hilâfet-i kübrânın sahibi ve Resûlullah'ın halifesi olarak ilân etti; talebelerine ise Hulefâ-yi Râşidîn'in halifeleri diyordu. Hükümet taraftarı din adamları ise onun vasıfları hadislerdeki mehdî tanımlamasına uymadığı için mehdîliğini reddetmişlerdi; ancak Muhammed Mehdî, bu davanın kendisine rüyasında gördüğü Hz. Muhammed tarafından bizzat verildiğini iddia ediyordu.

Muhammed Mehdî, Ebâ adası dışında ve Müsellemiyeye çevresindeki bölgelerde "Dervişler" (Derâvişe) diye anılan taraftarlarının sayısını çoğaltmaya çalıştı. Daha sonra halifesi olacak olan Abdullah b. Muhammed et-Teâyîşî'nin tavsiyesiyle onun kabilesi Teâyîşe'nin yaşadığı Sudan'ın batı kesimini dolaştı. Buradaki halkın özellikle Gordon Paşa'nın kendilerine karşı yürüttüğü savaştan dolayı besledikleri düşmanlığı gördü ve kendisine desteklerinin

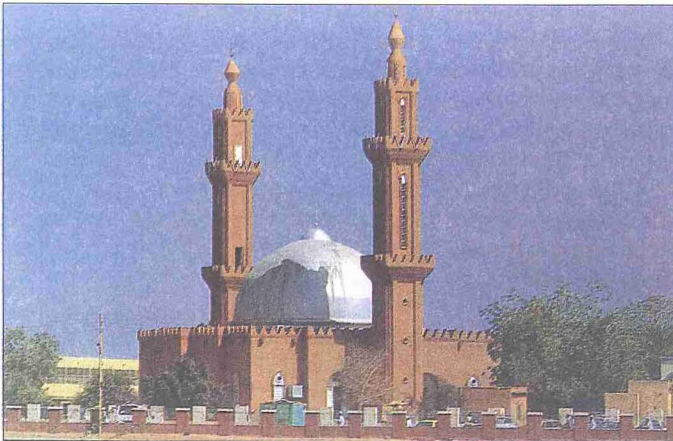
derecesi hakkında fikir edindi. Mehdî'nin bölgede gerçekleştirmeyi düşündüğü faaliyetlerle ilgili haberler Hartum'a ulaşınca Sudan'ın Mısırlı genel valisi Rauf Paşa tedirgin oldu ve onu caydırmak için Hartum'a çağırmak amacıyla küçük bir askerî grup ile birkaç din âlimini görevlendirdi. Ancak Mehdî Hartum'a gitmediği gibi din âlimlerini ve ahaliyi cihada davet ederek iktidara karşı savaş açtı. Rauf Paşa, Mehdî'nin ne kadar büyük bir tehlike oluşturduğunu anlamasına rağmen 1881 Ağustosunda gücünü iyice hesaplama-dan onun Hartum'a getirilmesi için 200 asker görevlendirdi. Hükümet kuvvetleriyle ilk defa savaşa giren Mehdî onları bozguna uğrattı; böylece müridlerinin gözünde gerçek mehdî olduğuna dair yerini daha da sağlamlaştırdı. Muhammed Mehdî, zaferinin arkasından hükümetin bu yenilgiyi kabullenemeyeceğini anlayarak müridleriyle beraber Nûbe'deki Kadîr dağına gitti. Bu gidişine hicret, oradaki karşılayıcılarına da ensar adını verip başarılarını Hz. Peygamber'in başarılarına benzetti. Hükümet ise Aralık 1881'den Mayıs 1882'ye kadar yürüttüğü faaliyetlerden herhangi bir sonuç alamadı.

19 Ocak 1883'te Ubeyd şehrini teslim alan Mehdî burayı idare merkezi yaptı. Mısır hükümeti o sırada çok güçsüzdü, İngilizler de Sudan'a askerî müdahale hususunda tereddüt gösteriyorlardı. Nihayet Hindistan'dan dönen General William Hicks, Mısırlı askerlerden oluşan bir gücün başında Beyaz Nil'in engebeli bir bölümünden Kordofan'a doğru yola çıktı, ancak Şeyhân'da yenildi (5 Kasım 1883). Aralık 1883'te Kordofan, Nisan 1884'te Bahrûlgazâl bölgelerine giren Mehdî, Batı Sudan'ın tartışılmaz lideri haline geldi. Bunun üzerine Muhammed Mehdî'nin güney tarafını da ele geçirmesinden endişelenen İngiliz hükümeti Gordon Paşa'yı

gerekli tedbirleri almakla görevlendirdi; Hidir Tevfik de onu Sudan'a genel vali tayin ederek oradaki asayiş ve güvenliği sağlamaktan sorumlu tuttu. Gordon Paşa Hartum'da hemen hazırlıklara başladıysa da Osman Dikne'nin başarılı çıkışıyla Kızıldeniz'i Nil nehrine ulaştıran yolu kapatması ve Nil kenarındaki Berber kasabasıyla çevresinin 1884 Mayısında Mehdî'ye bağlı kuvvetlerin eline geçmesi Nil boyunca kuzeye giden ana yolun kesilmesine yol açtı. Bu yüzden Mehdî'nin Hartum üzerindeki baskısı daha da arttı, uzun bir kuşatmadan sonra şehir ele geçirilerek Gordon Paşa öldürüldü. Fakat Gordon Paşa'yı verip Mısır'ın millî önderlerinden Urâbî Paşa'yı İngiliz esaretinden kurtarmak isteyen Mehdî kendisinin bilgisi dışında yapılan bu işten çok rahatsız olmuştu.

Başşehir Hartum'un düşmesiyle Sudan'ın bütün bölgelerine hâkim olan Muhammed Mehdî idare merkezini buradan Omdurman'a (Ümmüdürmân) nakletti. Onun 22 Haziran 1885'te ölümü üzerine yerine Abdullah b. Muhammed et-Teâyîşî seçildi. Teâyîşî, hâkimiyetini sağlama aldıktan sonra Mehdî'nin ölümüyle duraklayan fetih faaliyetlerine tekrar başladı ve yeniden cihad ilân etti. Onun en büyük hedefi Mısır'ı İngilizler'in elinden kurtarmaktı. Bu amaçla bir saldırı başlatırsa da başarı sağlayamadı; gönderdiği ordu 3 Ağustos 1889'da Vâdîhalfâ'nın kuzey kesiminde İngilizler tarafından tamamen yok edildi. Bu yenilgi, Mehdîler'in kurdıkları devletin askerî sürecinin sona ermesinin başlangıç noktasını oluşturdu. On yıl içerisinde çeşitli çarpışmaları kazanan İngilizler, nihayet Lord Kitchener kumandasındaki Mısır-İngiliz ortak ordusuyla Omdurman'ı kanlı bir savaştan sonra ele geçirdiler (1898). Teâyîşî Kordofan'a kaçmayı başardıysa da 22 Kasım 1899'da bir çarpışma sırasında öldürüldü.

İngiliz-Mısır orduları Sudan'ı ele geçirek Mehdîler Devleti'ne son vermişlerse de Mehdîlik özellikle Batı Sudan'da güçlü bir biçimde etkisini sürdürmüştür. 1899-1916 yılları arasında Sudan'ı yönetmekle görevlendirilen General O. Charles Wingate bu hareketi yasaklamış, yaşamakta olan liderlerini hapse attırmış ve bütün dinî isyan hareketlerini şiddetle bastırmıştır. Ancak Mehdîlik, Mehdî'nin ölümünden sonra dünyaya gelen oğlu Abdurrahman'ın şahsında yeni bir tavrıla tekrar ortaya çıkmıştır. Çok zeki bir insan olan Abdurrahman kendisine uhrevî bir rol seçmiş ve Batı'da eğitim gören Mehdî

Omdurman'da
(Ümmüdürmân)
Mehdî Camii –
Sudan

taftarları onu millî kahraman ilân ederek 1945'te kurdukları Ümmet Partisi'nin başkanlığına getirmişlerdir. Sudan tarihinde önemli bir rol oynayan Mehdîler'in etkisi bugüne kadar süregelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Dârü'l-kütübü'l-Misriyye'de Muhammed Ahmed Mehdî'ye ait 5303 nolu dokümanlar; F. R. Wingate, *Mahdizm and the Egyptian Sudan*, London 1891; İsmâil Abdülkâdir el-Kürdüfânî, *Sa'âdetü'l-müstehtâ bi-sireti'l-İmâm el-Mehdî* (nşr. M. İbrâhim Ebû Sâlim), Beyrut 1972; a.e.: *The Life of the Sudanese Mahdî* (trc. H. Shaked), New Brunswick 1978; a.mlf., *el-Harbül-Habeşîyye es-Sûdânîyye (1885-1888) : et-Tîrâzü'l-menkûş bi-bûsrâ katlı Yuḥannâ meliki'l-cüyûş* (nşr. M. İbrâhim Ebû Sâlim - M. Saîd el-Kaddâl), Hartum 1972; Ch. Neufeld, *A Prisoner of the Khaleefa: Twelve Years' Captivity at Omdurman*, London 1899; İbrâhim Fevzî, *es-Sûdân beyne yedey Gordon ve Kitchner*, Kahire 1319; Neûm Şukayr, *Târîhu's-Sûdân*, Kahire 1903, tür.yer.; H. C. Jackson, *Osmân Digna*, London 1926; J. S. Trimmingham, *Islam in the Sudan*, London 1949; Celâl Yahyâ, *es-Sevretü'l-Mehdiyye ve uşûlû's-siyâseti'l-Britâniyye fi's-Sûdân*, Kahire 1959; R. O. Collins, *The Southern Sudan: 1883-1898*, New Haven-London 1962; M. İbrâhim Ebû Sâlim, *Menşûrâtü'l-Mehdiyye*, [baskı yeri yok] 1969; a.mlf., *Müzekkirâtü 'Osman Dükna*, Hartum 1974; G. Warburg, *The Sudan under Wingate*, London 1971; M. Saîd el-Kaddâl, *el-Mehdiyye ve'l-Habeşe*, Hartum 1973; Avad Abdülhâdî el-Atâ, *Târîhu Kurdufan es-siyâsi*, Hartum 1973; Mûsâ Mübârek el-Hasan, *Târîhu Dârfür es-siyâsi*, Hartum, ts.; F. Reh-fich, "Omdurman During the Mahdiyya", *Sudan Notes and Records*, XLVIII (1967), s. 33-61; P. M. Holt, "al-Mahdiyya", *EI²* (İng.), V, 1247-1253; *el-Mevsû'atü'l-müeyyere fi'l-edyân ve'l-mezâhibi'l-mu'âşıra*, Riyad 1972, s. 465-472; Hayreddin Karaman, "Efgânî, Cemâleddin", *DİA*, X, 458 vd.

EYMEN FUÂD SEYYİD

MEHDİLER

1159-1174 yılları arasında
Yemen'de hüküm süren
bir İslâm hânedanı.

Hânedanın kurucusu Ali b. Mehdî, sonradan başşehirleri olan Zebîd'in Anbere köyünde doğdu; babasından İslâmî ilimleri öğrendi. Hac maksadıyla gittiği Hicaz'da İslâm dünyasının çeşitli yerlerinden gelen âlimlerle tanıştı ve onlardan ilim tahsil etti. Yemen'e döndüğünde uzlete çekilerek zühud ve takvâ yolunu seçip halka dinî öğütlerde bulundu. Mehdîler'le ilgili başlıca kaynak olan *Târîhu'l-Yemen*'in müellifi çağdaşları Umâre el-Yemenî'ye göre Ali b. Mehdî, 531 (1137) yılından itibaren Zebîd sahilindeki faaliyetleri ve konuşmalarıyla dikkat çekti. Onun ileride olacaklarıyla ilgili söylediklerinin gerçek-

leştiğini gören halk kendisine gönülden bağlanmaya başladı. Daha sonra şöhratinin gittikçe artması üzerine Zebîd'de hüküm süren Necâhî Emîresi Ümmü Fâtik Alem'in emriyle ailesi, akrabaları ve himayesi altında olanlarla birlikte vergiden muaf tutuldu (536/1141-42). Umâre el-Yemenî, bu sayede onların kısa bir süre içinde imtiyazlı bir konuma geldiklerini ve durumlarının çok iyileştiğini söyler.

Ali b. Mehdî, Necâhîler'e karşı eyleme geçecek güce sahip olduğu kanaatine varınca etrafına topladığı 40.000 yeminli adamıyla birlikte Kedrâ şehri üzerine yürüdü. Ancak Necâhî kumandanı İshak b. Merzûk'a yenildi ve çok sayıda askeri öldürüldü. Sonuçta dağlık bölgeye çekilerek 541 (1146) yılında Ümmü Fâtik Alem'in, devlet adamlarına ve dönemin fakihlerine rağmen etrafındakilerle birlikte Tihâme'ye dönmesine izin vermesine kadar orada ikamet etmek zorunda kaldı. Ardından birkaç yıl vergiden muaf olarak topraklarını işletmeye devam etti; bir taraftan da hutbelerinde taraftarlarına hurûc vaktinin geldiğini söylüyordu.

Ümmü Fâtik Alem öldüğünde (545/1150) Ali b. Mehdî ve taraftarları dağlık bölgelerden Zebîd şehrine ve Tihâme çevresindeki topraklara yönelik amansız bir mücadele başlattılar. Kendisiyle Tihâme'den gelenleri "muhâcirin" ve yöre halkını "ensar" diye isimlendiren Ali b. Mehdî, Zû Cible şehrinde yaşayan Aden hâkimi Dâif Muhammed b. Sebe'nin yanına giderek Zebîdîiler'e karşı yardım talebinde bulunduysa da olumlu cevap alamadı. Ancak Zû Cible'den döndüğünde Necâhî reislerinden Sürûr el-Fâtikî'yi ortadan kaldırmaya muvaffak oldu (551/1156); arkasından da Zebîd'i kuşattı. Zebîdîiler kuşatma karşısında şiddetle direndiler ve Sa'de hâkimi Zeydî İmamı Mütevekkil-Alellah Ahmed b. Süleyman'dan yardım istediler. Mütevekkil-Alellâh da reisleri Fâtik b. Muhammed b. Fâtik'i öldürmeleri ve kendisini hükümdar yapmaları şartıyla isteklerini kabul etti. Zebîdîiler 553 (1158) yılında Fâtik'i öldürdüler, ancak Mütevekkil-Alellah onlara yardımcı olamadı. Bunun üzerine Ali b. Mehdî, 14 Receb 554'te (1 Ağustos 1159) Zebîd'e girmeyi ve Necâhî (Benî Necâh) Devleti'ne son vermeyi başardı. Fakat kendisi de iki ay sonra Şevval 554'te (Ekim-Kasım 1159) vefat etti.

Ali b. Mehdî'nin ölümünden sonra meydana gelen olaylar hakkındaki bilgilerde açıklık yoktur. Umâre el-Yemenî yerini babası Mehdî'nin aldığını söylerse de bu kişi

onun babası değil oğlu olmalıdır (*EI²* [İng.], V, 1244). Mehdî'den sonra yönetim 559 (1164) yılında Ali'nin oğlu Abdünnebi'nin eline geçti. Abdünnebi, hâkimleri Zürey'iler'le yıllık vergi karşılığında barış anlaşması imzaladığı Aden dışında Yemen'in hemen hemen tamamını hükmü altına aldı. Umâre el-Yemenî'nin tabiriyle bütün Yemen krallarının mülk ve hazineleri ona intikal etti. Abdünnebi 561'de (1166) Taiz ve İb şehirlerini de aldıktan sonra Aden'i kuşattı. Zor durumda kalan Aden hâkimi Hâtim b. Ali ez-Zürey'i, kendisi gibi İsmâilî olan San'a hâkimi Ali b. Hâtim el-Hemdânî'den yardım istedi. Böylece oluşturulan Zürey'i-Hemdânî ittifakı 569'da (1173-74) Abdünnebi'yi kuşatmayı kaldırarak Zebîd'e çekilmeye mecbur etti. Bunun üzerine o sıralarda bu karışık durumları izleyen Selâhaddîn-i Eyyûbî, kardeşi Turan Şah'ın emrinde gönderdiği orduyla Mehdîler'in hâkimiyetine son verdi ve Yemen topraklarının tamamını ülkesine kattı (569/1173-74).

Umâre el-Yemenî, Mehdîler'in mezhep ve itikadları hakkında müsbet kanaat sahibidir ve onların fûrû'da Hanefî olduğunu söyler. Fakat onun günah işleyeni tekfir edip öldürmeleri, itikadlarına uymayan ehl-i kiblenin dahi öldürülmesine fetva vermeleri, esirlerin ırzlarını mubah saymaları ve çocuklarını köleleştirmeleri gibi hususlarda yazdıkları dikkate alınırsa Mehdîler'in Hâricî mezhebine mensup oldukları söylenebilir. Ali b. Mehdî askerlerinden içki içen, müzik dinleyen, zina eden, cuma namazına ve kendisinin vaaz meclislerine katılmayanların da öldürülmesini emretmekteydi. Umâre el-Yemenî'nin dediği gibi taraftarlarının ona verdiği mevki Hz. Peygamber'inkinden daha yüksekti. Ali b. Mehdî, bütün arazilerin beytümâlâe ait olduğu ve kendisi tarafından halka dağıtılması gerektiği kanaatindeydi. Aynı şekilde at ve silâhlar da devlete ait ahır ve depolarda tutulmakta, ihtiyaç halinde yine kendisi tarafından askerlere verilmekteydi. Başka kaynaklar ise Ali b. Mehdî'yi siyasetini gasp ve yağma üzerine kuran mutaassıp ve kötü bir kişi olarak gösterir. Bundan dolayıdır ki Selâhaddîn-i Eyyûbî onun Yemen'de kurduğu iktidarın ortadan kaldırılmasını zorunlu görmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Umâre el-Yemenî, *Târîhu'l-Yemen* (nşr. Hasan Süleyman Mahmûd), Kahire 1957; a.e. (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva'), Kahire 1965; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 261; ayrıca bk. İndeks; Ebû Şâme, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, I, 552; İbn Vâsil, *Müferricü'l-kürûb*, I, 238; Muhammed b. Yûsuf el-